

II Osa Lisa
ESIMINE KIRI EESTI KEELEST

EESTI PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 13628

Armsad tüdrukud!

Avaldasite soovi eesti keele grammatikaga lähemalt tutvumiseks. See huvi rõõmustab ja nüüd jääb vaid teile soovida indu ja jõudu. Vahest võib olla tuleb ette raskemaid kohti, aga ärge alla andke. Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest! Grammatika kirju tuleb kokku kaks, nende kahe kirjaga püüame läbi võtta eesti keele põhireeglid ja püüame neid õieti kasutada. Esialgu harjutame ja hiljem, detsembri lõpul võistlevad osavõtjad omaval eesti keele oskuses. Teine kiri tuleb jaanuaris ja selle kirja ja üldse õpitu oskustes võistleme aprilli alguses, et jõupäevaks selguks parim eesti keele oskaja meie hulgas. Jõudu tööle!

Mis on eesti keel? Vastate kindlasti, et see on üks keel maailma keelte peres ja kuulub soome-ugri keelte perre. Jah, tõsi küll, nii see on. Aga eesti keel on veel midagi, mis on meile tähtis. Ta on meie emakeel, mis meile elu kaasa antud, mida saame kasutada üle maailma igal pool, kuhu sattume. Küsite, kuidas see on võimalik? Võimalik on see sellepärast, et eestlasi on üle maailma ja nad kõik räägivad eesti keelt. Aga emakeel eesti keel on ilus keel, maailma keelte võistlusel tuli eesti keel teisele kohale itaalia keele järele. Eks tõsta see teadmine meie uhkustunnet! See on ju varandus, mille valitsetaks ja edaesindajaks meid on pandud, et seda varandust hästi valitseda, räägime õiget ja puhas eesti keelt eestlastega. Välismaalastega kõneldes kasutame võõrkeeli. Kui juhtub moodsaid oskussõnu või väljendeid, millel veel eesti keelne vastand peaks puuduma, siis paneme pead tööle ja võistleme tabava sõna leidmises. Olete nõus?

Tähestik

Eesti keele tähestik eeldub teiste keelte omadest sellega, et ta on ühe tähe võrra rikkam. Selleks täheks on õ, õ-täht puudub nii germaani kui slaavi keeltes.

Eesti keele tähestik näeb nii välja:

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s š z ž t u v w õ ä ö ü x y.

Tähti on kokku 32, õpi need pähe ja pea meeles õiges järjekorras. Võõrhäälikud tähestikus on f/ef, š/še, z/zet, ž/že. Näiteks sõnades: filosoofia, brošüür, žurnaal, zeppelin(rea-lennuki eelkäia)

Alljärgnevalt mõned võõrsõnad, mis on rahvusvaheliselt kasutusel, aga millele eesti keeles tähendused on olemas, leidke need:

fotograaf, geograafia, fakt, följeton, film, filosoofia, füüsika, professor, grammofon, referaat, fantaasia, frakk, brošüür, dušš, tušš, tšekk, gletšer, loož, žest, prožektor. Häälikud jagunevad kaashäälikuiks ehk konsonantideks ja täishäälikuiks ehk vokaalideks. Täishäälikud on a e i o u õ ä ö ü y (igrek)

Kaashäälikud on b(be) c(tse) d(de) f(ef) g(ge) h(ha) j(jot) k(ka) l(el) m(em) n(en) p(pe) q(ku) r(ärr) s(es) š(še) z(tset) ž(že) t(te) v(ve) w(kaksikve) x(iks)

Eesti keeles esineb ka võõr- ja laensõnu. Võõrsõnu eraldame laensõnadest järgmiste tunnuste varal: 1. nende sõnade algul võib esineda g b d 2. neis võib leiduda võõrhäälikuid 3. seal võib esineda pearõhk ja pikk täishäälik järgsilpides.

Eesti omis sõnus esineb pearõhk eranditult esimesel silbil ja sõna algul kirjutatakse alati k p t. Kaupmees, pühapäev, talutöö, õunapuud, tagurpidi, peotäis, niikuinii mõnikord jne.

grupp ja gripp (külmetushaigus) seevastu on võõrsõnad ja kirjutatakse g-ga.

Harjutus nr 1. Kirjuta kriipsu asemele puuduv täht.

b või p: Minu kodulinna on ehitatud supel-assein. Taimeteadust nimetakse ka -otaa-nikaks. -iibel ilmus eesti keeles 1739. Lõunasööki alustati -uljongiga

d või t: -aamid kandsid -uhvleid. Meie klassis on mitu head -eklamaatorit. Salgas on mitu -raamakirjanikku. Mängisime peol -raamat.

g või k: Et osata õieti rääkida ja kirjutada, selleks peab tundma ka -rammatikat. -rammofooni võib kasutada ka orkestri puudumisel.

õ esineb paljudes eesti sõnades, samuti õõ, näiteks:

võõras, pöösas, hõõruma (nihkima), õõnes(seest tühi), mõök, nõel, sõel, õel(halb, paha-pahatahtlik, kiuslik jne.)

k p t kirjutatakse alati ka helitute häälikute kõrvale, vaata ja võrdle kaashäälikuid eelmisel leheküljel.

Ats lõhkus puid. Sõitsime lootsikuga (=aerupaat, sõudepaat) mööda järve. Lõikasin nõõri katki ja võtsin paki lahti.

Otsi üleval antud lausetest sõnad, kus k p t esinevad helitute häälikute kõrval.

Liited gi ja ki

Ki esineb helitute häälikute järel, gi aga heliliste häälikute s.t. kõigi täishäälikute ja heliliste kaashäälikute järel. Näide:

kell-gi, linn-gi, tulen-gi, narr-gi, lehm-gi, maa-gi, tee-gi, beež-gi, orav-gi, lind-ki, tuleb-ki, poeg-ki, andis-ki, papp-ki, kass-ki, kukk-ki, dušš-ki, šeff-ki, aitäh-ki

Reegel

b d g ja p t k
s ja š ning f ja h
kõrval seisab p t k

Näide: kärbes-kärbsed, soodus-soodsad
võidma-võidke! (=sisse määrima, tähenduses
pühitsema millegiks-puhastama)
hõlpus-hõlpsad(=lihtne)

Harjutas 2 gi või ki

Selles küsimus seisneb-i. Vahepeal oli vihm-i lakanud(=järele jäänud). Sealt ta tuleb-i! Kullerkupp-i kullendas rõõmsalt. Puude vahel vilkus tuld-i. Tuletooja ilmus-i! Suured-i telgid hakkasid niiskeks tõmbuma. Maa-i oli nagu ärganud. Memme-i silmis oli sära. Pann-i oli omal kohal. Suld-i krabisest lootust andvalt.

Silbitamine ehk sõnade poolitamine

Reeglid: Täishäälikute vahel esinev üks kaashäälik kuulub järgmisse silpi, näiteks di-rektor. Sõnaosa kantakse ühelt realt teisele silpide kaupa. Näiteks vi-ma-se-le. Uhetähelist silpi ei jäeta üksi rea lõppu, samuti ei kanta seda üle järgmisele reale. Näiteks sõnu nagu aga, kaua jne. peavad jääma poolitamata. Uhetäheline silp sõna keskel liidetakse eelmise sõnaosaga. Näiteks laua-le mitte lau-ale!

Harjutus nr 3. silbita alljärgnevad sõnad ja otsi harjutuses esinavate vöörsonade vastandis eesti keeles.

jõuate, karstlane, detsigramm, majja, saia, aiale, hoiatama, numbri, materiaalne, konsert, kolksti, perspektiiv, kantselei, neiuga, raskus, deklameerima, monogramm, autogramm, otsin, laiali, inspektor, keskkool.

Kirjas esineb lühendeid, millede tähendusi allpool lähemalt vaatame.

Näit.=näiteks, e.=ehk, jm.=ja muud, jne.=ja nii edasi, jt. ja teised, lk.=lehekülge, nn.=nii nimetatud, s.o.=see on, vrd.=võrdle, vt.=vaata!

VÄLTED

Eesti keeles esineb midagi, mida nimetatakse häälikute pikkuseks ehk vältuseks, välted on eesti keele grammatika üheks tähtsamaks aluseks käänete kõrval, mille juurde tuleme edaspidi.

Välteid on kolm, lühike, pikk ja ülipikk - lihtsustamise mõttes nimetatakse neid Esimine I, teine II, ja kolmas välde III.

Näit:

I välde

Kuri koer haukus tee ääres.
Käli on toobis
(=vana aegne tlujook on puukruusis)

II välde

Kuuriuks oli lahti
Tõin aiaist ühe kaali.
(=kaalika)

III välde

Puud pandi kuuri. (kuhu?)
Aias kasvas kolm suurt kaali.
(mida?)

Lina kasvab põllul.

Isa sõitis linna poole

Läksin linna. (kuhu)

Võrdluseks mõnad sonad häälikute vältusest. Vaatle millises vältis häälikut kirjutatakse ühe- või kahekordselt!

sada /meest/

saadan/paki/

saada /millegiks/

keda /otsid?/

keedan /suppi/

/läheb/ keema

kilu

kiilu /ots/

/taon/ kiilu

kolin /uude korterisse/

kooli /maja/

/lähen/ kooli

tuli /põleb/

tuules /ja tormis/

tuuli /puhub igast ilmakaarest/

võru /rõngas/

vööras /mees/

/rääkis/ vööraga (kellega?)

Käru

käärid

kääre (nägin mida?)

nõps (nööp)

nööbi (mille?)

nööpi /õmblesin ette/

mitsakas (tüsse, paks)

müügi /hind/

/alustades/ müki.

habe

habe /näit. sidruni/

Happeks

kade

kate

kattaks

lugu

lukus

lukku

valan /vett/

valla-/maja/

/pääses valla (=lahti)

tume

tummal (sõnatult)

/nägin kurt-/tumma

kana	kannu/kaas/	/otsin/ kannu
nari(seina külge kinnitatud voodi)	narri /temp/	/nägin/narri
kasin (=kehv, vähene)	kassi /käpp/	/püüdsin/ kassi
keha	- - - - -	kehha (kuhu?)
maja	- - - - -	/läksin/ majja
kivi	- - - - -	/kirves vääratas=läks viltu/ kivvi

Püüa ülaltoodud häälikute tabeli eeskujul leida kolm sõna iga hääliku kohta, milles iga häälik esineks vastavalt I-es, II-s ja III-das vältes

Harjutus nr 4 Kirjuta kriipsu asemele puuduvad tähed: b p või pp

Hiir jooksis ka-i alla. Pistis noa tu-e. Täna algas meil akende to-imine ja klee-imine. Roo- seisab ahju kõrval. Tiinat huvitasid kõik ö-eained.

d t tt

Poisid ase-a-i ri-a ja saa-e-i metsa luuremängule. Mees võ-is koormalt ka-e. Pa-a söimab ka-elt, ühed mustad mõlemad. ka-a ru-u laud ja palu rahvas la-ä.

g k kk

trü-itud nimesti-ud saadeti liikmetele laiali. Tüdrukud on lugenud paljude kirjani-ude teoseid. Mune tuleb hoolsalt pa-ida. Kägu ku-ub kuusi-us. Kägu ku-us kuusi-us. Ru-i-leib on kõige tervislikum.

Reegel

Pikka kaashäälikut kirjutatakse ühekordselt 1) teise kaashääliku kõrval 2) pika- ja kaksiktaishääliku järel. näit. luuk, luik.

Erand

S on ainuke pikk kaashäälik, mida alati kirjutatakse kahekordselt.

Näide: Pikk kaashäälik kahekordselt

homme /millal?/, kümme lipp, pikk, koppel (=karjaed) vapper (=vahva, ennastsalgav) võtta, kapp, sepp, lukk, sõtta.

Pikk kaashäälik ühekordselt

homme, kümmes, piklik, kopli, vakra võtma, kaap(=kaabu) seep luuk, võita, sõita.

Kordamisharjutus

Kirjuta puuduv täht ühe- või kahekordselt.

Korranõudeid tuleb täi-a. Kui palju kordi olen seismud kodutalu ta-ede all ja vaadelnud laia avarust e-da ü-ber. Keset ko-lit kasvas suur kask. Kao-atud usaldust on raske tagasi või-a. Enne mö-le, siis ü-le!

Reegel

Pikk S kirjutatakse eranditult kahekordselt kaashäälikute l m n r pika- ja kaksiktaishääliku järel.

Näide: Pikk S

varss/varrad, kirss/kirsid, valss/valsid, marss/marsid, kauss/kausid, poiss/poisid, /teisse/ näit. mõjus see uudis rabavalt/

Pikk r

vars/varred, kirs/kirred,=õhuke jääkord/, körs/körred,=heinakörred/, örs/örred=pikad pulgad lautades, kuhu kanad ööseks lendasid. Utelus: "Nagu kanad örrel"/, tõrs/törred,= suur puutünn/, võrsuma/=kasvama, arenema/, tõus/tõusud = liikumine ülespoole, edasi/, pois/pöied/, teise/tuppa kuhu?/

Harjutus nr 5 Kirjuta antud näite põhjal kriipsu asemele s või ss.

Var- kipus kopplist heinamaale. Sean- kestis kolm tundi. Viuldaja mängis kurba val-i. Tänavune sügis oli rikas kir-ide poolest. Uni ajab hulkuma, magamine mar-ima. Tör- on ääreni täis. Öö matab looduse oma kai-u. Vana Juhangi keerutas val-i. Lapsed õppisid palju ilusaid vär-e.

Liitsõnad

Liitsõnades kirjutatakse kaashäälikud nagu kahes iseseisvas sõnas.

Sõnade liitmise juures võib ette tulla juhuseid, kus kolm ühesugust kaashäälikut sattuvad kõrvuti nagu näiteks plekk+kast, siis liidetakse sõna sidekriipsuga.

Näited.

pakk + kast = pakk-kast, papp + töö = papptöö, kiir + rong = kiirrong, King+sepp=kingsepp Rätsep sellevastu on liitsõna ja kirjutatakse sellepärast ühekordse t ja p-ga.

Liited:

Kui sõna lõpeb sama kaashäälikuga, millega algab liide, siis liidetakse liide sõnale, mis jääb püsima muutmata kujul. Näit. hotell + lik = hotelllik.

Kui sõna lõpeb toitsuguse kaashäälikuga kui algab liide, siis langeb ära viimane täht sõna lõpust. näit. lipp + kond = lipkond, metall + ne = metalne, kristall + ne = kristalne, linn + lane = linlane, lõpp + lik = lõplik.

Näited

1. Sõna lõpul ja liite alul eri kaashäälikud.

pikk + lik = piklik, kristall + ne = kristalne, linn + kond = linkond.

2. Sõna lõpul ja liite alul samad kaashäälikud.

rüütel + lik = rüütellik, siin + ne = sinne, öhk + kond = öhkkond

Püüa leida sõmu vastavalt näidetele 1 ja 2.

I ja J-i esinemine sõnades liitena.

Liide ij esineb tegijat tähendavat sõnades, reegel on aga, et i ja ü järele ej kirjutata j.

Näited

saia/pood, sünn, mida?/ saia, hoian, aias maias, /Tahaks/ müüa, /tahan/ viia / midagi kellelegi/, minija/=pojanaine/

2. Saaja/saab midagi/, tulija/teeb midagi - ta tuleb, on tulija/, käija, müüja/müüb/, viija/viib midagi kuhugi/, mineja/läheb kuhugi/.

j võib esineda kahekordselt ainult ainult sõnades, millede ees saame küsida: kuhu? /ainsuse sisseütlev kääne, mille juurde varsti tuleme/

Näited

Kuhu? majja, ojja, kujju, tujju, ainsuse sisseütlevas käändes võime küsida: Millesse Kellesse?

H esinemine vöorsõnus: Pikk h kirjutatakse lühikese täishääliku järel kahekordselt.

Pikk h kirjutatakse pika täishääliku ja diftongi järel ühekordselt, samuti kirjutatakse pikk h ühekordselt täishääliku kõrval.

Näited:

h lühikese täishääliku järel:

psühholoogia, mehhanism, epohh/=ajajärk/, almanahh/= mitmekesise sisuga perioodiline väljaanne, kalender näit./

h pika täishääliku ja kaksiktäishääliku järel ja teise kaashääliku kõrval.

psüühika/=hingelaad/ arhitekt, arhiiv, tehnika.

Eesti ja rootsikeelte võrdluseks üldtoodu põhjal, näeme, et sõnades, kus rootsikeeles esineb k, on eestikeeles vastavas sõnas k asendatud h-ga.

Harjutused eeltoodud reeglite põhjal

Kirjuta kriipsule eeslnev kaashäälik ühe, kahe-, või kolmekordselt!

Enk-i Jaan pidi teenima omal ülevalpidamist, saavutasita koolis häid tagajärgi. Kel-gi oli uuesti käima hakanud. Jut-ki läks valjemaks. Tugevaim tam-gi kõikus tuule käes. Suviste ajal töime tuppa ilusaid kask-i. Meie kas-ki mängis naabri koeraga. Lauupeole oli saabunud palju pealin-lasi. Eemalt rukkist kostis rukkiräägu monotoon-e häälit-sus. Ratsanike metal-sed kiivrid särasid päikeses. Kumla tüdrukud moodustavad kaka lip-konda. Põhja-Tartumaa mäed on pik-liku kujuga. Algasime kiirmars-i, et jõuda õigeks ajaks kohale. Tuletõrjujad kandsid vask-iivreid. Turule oli toodud palju kirs-e. Eemal kaerapõllul märis vars- üksikuid rohukörs-i. Kop-lisse kahe kase vahele oli üles seatud vörk-lik.

j i või jj

Lapsed a-asid metsas kilgates oravaid taga. Ia-use kihelkond asub Põhja-Tartumaal. Meie talust möödavoolav jõgi on rikas hundinu-ade poolest. Puura-uja ra-ub metsas puid. Ma-as poiss ostis sa-a. Laps jooksis o-a sulistama. Tuul a-as pilved la-ali. Reisi-ate tähelepanu köitis koha maastikuline ilu. Müü-a pakkus oma kaupa müü-a. Töö kiidab tegi-at Küsi-a suule ei lööda. Kõrboja Anna on haritud ne-u ja suure talu päri-a. Lugesin "Noorusmaa Alana-i". Psü-oloogia uurib psü-ilisi nähtusi, psü-iaatria tegeleb vaimu-häiretega. Muinasteadust nimetakse ka ar-eoloogiaks. Suhkru asemele tarvitakse ka sa-ariini. Töötasin ar-iivis.

Astmevaheldus

Astmevahelduseks nimetakse sõna sisehäälikute esinemist tugevamal või nõrgemal kujul. Sisehäälikud on häälikud, mis algavad sõna esimese silbi esimese täishäälikuga, viimast ei arvata aga sisehäälikuks.

Näide: m/aj/a, v/öt/an,/oot/ama jne.

All näide sisehäälikute muutmise sõnades.

(see) sepp - (Selle) sepa - (seda) sepra - (need) sepad

möte - mõtte - mõtet - (need) mõtted

õppima - õppida - õpin - õpitud

hakkama - hakata - hakkan - hakatud

(see) lind - (selle)linnu - (seda)lindu - (need)linnud

sada(meest) - saja(mehe) - (seda)sadat(meest) - (need) sajad

sõnad jagunevad kahte rühma, astmevaheldusega ja astmevahelduseta sõnadeks. 1. Astmevahelduseta sõnad on sõnad, millede sisehäälikud kõigis vormes on ühesugused. Šellesse rühma kuuluvad ka k-lõpulised sõnad.

2. Astmevaheldusega sõnad on sõnad, millistel osa vorme on tugevas ja osa nõrgas astmes, s.t. sisehäälikud esinevad tugevamal või nõrgemal kujul.

Näide.

Astmevahelduseta sõnad: (see) sõna - (selle) sõna - (seda) sõna. (see) aasta - (selle) aasta - (seda) aastat. vihk - vihiku - vihikut. elama - elan - elada. hommik kuu, sik, tuulik, tammik, nõmmik, jne.

Astmevaheldusega sõnad.

(see) sõda - (selle) sõja - (seda) sõda
(see) jalg - (selle) jala - (seda) jalga.

sadama - sajab - sadada

Astmevaheldusega sõnade hulka loetakse ka sõnad, milliste lõpposa sisehäälikud muutuvad välldete põhjal näit.

õnnelik - õnneliku(kelle) - (seda) õnnelikku

ametnik - ametniku - ametnikku

laevastik - laevastiku - laevastikku

kujutelm/ettekujutus/ - (selle) kujutelma(II välde) - (seda) kujutelma (III)

Astmevahelduse tabel

Tugev aste	Nõrk aste	Vahelduvad häälikud
tuba	toa	-b kaob
leib	leiva	-b muutub v-ks
halb	halva	-lb muutub lv-ks
kurb	kurva	-rb muutub rv-ks
hambad	hammas	-mb muutub mm-ks
kaduda	kaon	-d kaob
sada	saja	-d muutub j-iks
lind	linnu	-nd muutub nn-iks
käände	kääne	-nd muutub n-iks
kuldan	kullata	-ld muutub ll-iks
pöörde	pööre	-rd muutub r-iks
mägi	mäe	-g kaob
külg	külje	-lg muutub lj-ks
nahk	naha	-hk muutub h-ks
usk	usu	-sk muutub s-iks
süsi	söed	-s kaob
körs	körre	-rs muutub rr-iks

Harjutus nr 6

Muuda alljärgnevaid lauseid nii, et allakriipsutatud sõnad esineksid mitmuses.

Meie maja lähedal kasvab haab. Haiget hammast tuleb õigel ajal ravida. Vend vaatas väikese õe järele. Kõrge kuuse, männi, ja kase all mängisime hilisõhtuni.

Näide: meie maja lähedal kasvavad haavad.

Täishääliku muude nõrgas astmes: nõrgas astmes kaashäälikute b d g ja s kadumise puhul muutuvad ka nende kõrval asuvad täishäälikud.

I muutub E-ks, u muutub o-ks, ja ü muutub ö-ks.

Näide:

tugev aste	nõrk aste	vahelduv täishäälik
viga	vea	i muutub e-ks
pidama	pean	- " -
lagi	lae	- " -
mägi	mäe	- " -
nuga	noa	u muutub o-ks
lugema	loen	- " -
nägu	näo	- " -
lugu	loo	- " -
süsi	söe	ü muutub ö-ks
küdema	köeb	- " -

Ulatoodud tabeli põhjal leia sõnu, kus nõrgas astmes täishäälikud vahelduvad. Võimaluse korral anna kolm sõna iga häälikuga.

Harjutus nr 7 Pane sulgudes /=klambrites/ antud sõnad õigesse vormi. Lapsed kirjutavad ja (lugema). (siga) tuhnivad kesal /=kündmata põllul, mis on põld, millele üks aasta külvatakse rukist, teine aasta nisu jne. Iga viiendal aastal jäetakse põld kündmata, seda nimetakse kesaks./ Jüri tegi hapu (nägu). (Kägu) kukuvad kuusikus. Puud on põlenud, ainult (süsi) hõõguvad veel. Sepad (taguma) rauda. (Pliit) all põleb tuli. Millal küll lakkavad /jäävad järele, katkevad/ (sadu)?

Peenendus

on häälikute d t l n r s pehmen hääldamine. Uhte sõna hääldatakse pehmemalt kui teist, kuigi neid täpselt ühtemoodi kirjutatakse. Näiteks: Kohvikann - kohvikannud, mängukann - (n hääldamine on pehmem) - mängukannid, palk(=töötasu) on makstud - palgad aga männipalk(pehmendatud l) on pikk.-männipalgid on pikad, tall lööb kepsu - lambatalled, aga hobusetall, (pehmendatud l) asub lauda lähedal - hobusetallid. (Mängukann tähendab mänguasja, sama hääldamine esineb ka lille nime juures - kannike)

Rõhk

Eesti sõnaadel on rõhk alati esimesel silbil. Vöörsonade ja mõnede abisõnade rõhk võib olla ka järgsilbil. Pikematel sõnaadel on peale pearõhu ka veel kaarõhk, kaarõhk on kolmandal silbil.

poetama /=midagi märkamattalt kuhukile panema/

võitleja, niisugune, hoian.

Vöörsonade rõhutamine:

poeet, direktor, niisamuti, ohoi.

Vormiõpetus- sõnaliigid.

Sõnaliigid jagunevad kolme rühma, need on: käändsõnad ehk noomenid, mis kõik käänduvad, sellesse rühma kuuluvad nimisõnad ehk substantiivid näit. tool, raamat, poiss, sõna, rõõm, igatsus, Jaan, Mai, Emajõgi, s.t. kõik sõnad, millede ees võime küsida Kes? Mis?

Käändsõnade rühma kuuluvad veel omadussõnad ehk adjektiivid, kui saame küsida missugune? vastus: suur, must, raske, kerge, lihthe, julge, äge jne.

Ka arvsõnad ehk numeraalid kuuluvad sinna rühma, kui küsime: mitu? mitmes? ja vastame: üks, kaks, kümme, sada, esimene, teine, kolmas jne.

Kuid ka asesõnad ehk pronoomenid käänduvad. Asesõnad on: ma, sa, oma, too /=see/ kes, mis, mida, midagi, kumb, keegi.

Teine suurem sõnarihm on pöördõnad ehk verbid, need sõnad pöörduvad.

Näit. lugema, jooksuma, rippuma, saama jne.

Kolmanda rühma moodustavad abisõnad ehk partiklid a) määrsõnad e. adverbid, need vastavad küsimusele: millal? kus? kuidas?

Näit. täna, varsti, siin, ilusasti, nüüd jne.

b) ees- ja tagasõnad e. pre- ja postpositsioonid. Eessõnad on need, kui need esinevad nimisõna ees, ja tagasõnad, kui nad esinevad nimisõna taga. Näit: tahvli ees, enne lõunat, vastu õhtut. Ka need vastavad küsimusele millal? kus? näide sõnadest: juures, ees, vastu, mööda.

c) Sidesõnad e. konjunktsioonid, seovad lauseid ehk lauseliikmeid üksteisega. Need sidesõnad on: ja, ning, et, kui. Näide: lilli oli siniseid ja punaseid. Teisi sidesõnu on veel: ehk, või, aga, vaid, sest, et, siis, kuni, kuigi, jne. Näide: Ta ei tulnud, kuigi ootas. Vaas ei olnud klaasist, vaid kristallist.

d) hüüdsõnad ehk interjektsioonid, millede abil võime väljendada tundeid või soove üheainsa sõnaga. Näide: ah! oh! oi-oi! ohoi! tohoh! ennäe! noh! sulpsiti! jne.

Abisõnade tundemärgiks on, et need sõnad ei pöördu ega käändu.

Harjutus nr. 8 Ülaltoodud näidete ja seletuste põhjal, püüa leida vähemalt kolm sõna igast liigist.

Nimisõnad omakorda jagunevad kahte alaliiki, need on üldnimed näit. mees, linn, meri, riik, mägi ja pärisnimed näit. Juhan, Stockholm, Tallinn, Munamägi, Jäänemeri, Eesti.

Loie viis üldnime ja viis pärisnime!

Suur ja väike algtäht

Pärisnimed kirjutatakse alati suure algtähga ja vastavad küsimusele kes? mis?

Näited: Tammsaare (kes?) on tähtsaim eesti romaanikirjanik. Mu vend elab Ameerikas (kohanimi). Helsingi on Soome (Soome riigi) pealinn. Külastasin oma matkal ka Rooma (linn). Pärisnimi muutub aga omadussõnaks, kui saame küsida missugune?

Näited: Noore kirjaniku stiil on tammsaarelik (missugune)? Maja valmis ameerikaliku (missuguse? millise?) kiirusega. Isa kinkis Jaanile soome (missuguse?) kelgu. Käisin rooma (missuguses?) saunas.

Omadussõnad aga nagu teada, kirjutatakse alati väikese algtähga.

Harjutus nr 9 Kirjuta sulgudes olevad sõnad suure või väikese algtähega.

(kesk-euroopa) linnadest meeldis talle eriti (viin). Iõunaks pakkus ema meile (viini) vorste. Mu sõbranna on elanud (hollandis). Poes müüdi ka (hollandi) juustu. Ajakirjas kirjutati (mahu) seelikuist ja (setu) kindakirjadest. Arve märgitakse (araabia) ja (rooma) numbritega. Suur algtäht - Reeglid

1. Inimeste, loomade, linnade, riikide, maailmajagude, mägede, jõgede, järvede, merede, maakondade jne. nimed. Kui isiku- või kohanimi koosneb kahest sõnast, tuleb mõlemad kirjutada suure algtähega.

Näit.: Mart, August, Mai, Jaan Truupõld, Maasik, Tartu, Malmö, Munamägi, Ipid, Eesti, Rootsi, Euroopa, Viljandimaa, Valga.

Isuna-Eesti, Põhja-Rootsi, Väike-Aasia, Põhja-Ameerika, Kupja-Prits, Kaval-Ants.

2. Seltside, asutuste ja organisatsioonide ametlikud nimed, kusjuures kõik sõnad kirjutatakse suure algtähega (erandiks siin on nimes esinevad abisõnad)

Näit.: Eesti Rahva Muuseum, Eesti Gaidide Maleva, Eesti Gaidtöö Keskus, Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kogudus, Rootsi Eestlase Esindus, Jauramite Näitering jne.jne.jne.

3. Ajalooliste sündmuste (näit. sõdade, lahingute, rahude, mässude jne.) nimetused.

Näit.: Põhjasõda, Vabadussõda, Narva lahing, Kärde rahu, Jüriöö mäss jne.)

4. Ajakirjade ja ajalehtede nimed, mis ka pannakse jutumärkidesse.

Tähelepanu! Eesti keeles kirjutatakse jutumärke teisiti kui rootsi keeles. Nimelt on vasakpoolse märgi koht all ja parempoolse üleval!

Kuna aga kohalikel masinatel märgid on üleval, siis on kõigis kirjades jutumärgid vale asetusega.

Näit.: "Eesti Looming", "Eesti Päevaleht", "Välis-Eesti", "Triinu", "Tulehoidja" jne.jne.

5. Teoste pealkirjad, kusjuures ainult esimene sõna kirjutatakse suure algtähega. Ka teoste pealkirjad pannakse alati jutumärkidesse. Jutumärkidest vaata üleval.

Näit.: "Mahtsa sõda", "Tasuja", "Tõde ja õigus", "Tuulte pöörises", "Tuli ja raud", "Aegadesse raiutud näod" jne.

6. Asesõnad Sina ja Teie kirjades alati suure tähega!

Näit.: Tervitan Sind, kallid sõber! Saatsin Teile tänase postiga soovitud materjalid.jne.

Märkus: Teie suure algtähega esineb kirjas alati, kui on tegemist võõrama inimesega. Juhul, kui ühes kirjas pöördud mitme poole korraga s.t., tegemist on asesõna mitmuse vormiga, siis kirjutatakse teie väikese algtähega.

Näit.: Tulete teie ju meljakesi?

Väike algtäht - Reeglid

1. Rahvaste ja rahvaliikmete nimed kirjutatakse alati väikese tähega.

Näit.: eestlased, rootslased, sakslased, soomlased, norralased, taanlased, ungarlased, eesti rahvas, soome rahvas jne.jne.

2. Keelte ja murrete nimed.

Näit. eesti keel, soome-ugri keeled, inglise keel, ladina keel, kreeka keel, setu murre,

3. Kuude, päevade ja pühade nimed.

Näit. juuni, juuli, detsember, reede, laupäev, pühapäev, jaanipäev, mardipäev, jõulud, lihavõtted, uusaasta jne.

4. Usundite ja nende pooldajate nimed.

Näit. luteri usk, katoliku usk, luterlased, baptistid jne.

5. Kohtade ja riikide nimed, kui need esinevad omadussõnadena, s.t. me saame küsida missugune?

Näit. eesti kirjandus, türgi tubakas, hiina tee, hollandi juust, tori tõug.

Harjutus nr 10 Kirjuta sulgudes olevad sõnad suure või väikese algtähega ja pane jutumärgid, kuhu vaja.

(eestlased, soomlased) ja (ungarlased) on tähtsamad (soome-ugri) hõimud. Tellisime endale (rootsis) ilmuva (eesti) ajalehe (eesti päevaleht). (tammsaare kõrboja pere-mees, vilde mäeküla piimamees) ja (tuglase saatust) on tõlgitud (ungari) keelde. (august mälgu) romaan (õitsev meri) on ilmunud ka (rootsi) keelde. Eestlaste suurest vabadusvõistlusest (jüriöö) mässust on (bornhöe) kirjutanud jutustuse (tasuja). Igal (jaaniöhtul) põletakse (eestis) iidsest/maistest/ aegade peale (jaanituld). Lapsed loevad innuga (eesti) kirjandust. (ameerikas) elab palju (eestlasi) seal ilmub pidevalt/alaliselt, järjekindlalt/ ka (eesti) ajakiri (meie tee) mis on (ülemaaailmse eesti ühingu) häälekandja.